

Dir Koeënwoóf

een uitgave van de heemkring Voeren en omstreken

Afgiftekantoor :
Sint-Martens-Voeren
Verantw. uitg.:
J. Nijssen Veurzerveld 28a
3790 Voeren
Verschijnt 3 maandelijks
2de trimester 1992
nummer 7

Buyssen Jos
Konenbos 36
3790 VOEREN

B

D'r Koeënwoòf

Medewerkers:

H. en F. Maurer, P. en F. de Warrimont, L. Olislagers, L. Reestman, Th. Broers, L. Schreurs, R. Brouwers, J. Geelen, J. Nijssen, B. Mergelsberg.

Verantwoordelijk uitgever:

J. Nijssen, Veurzerveld 28a, 3790 Voeren.

U kunt een abonnement nemen op "D'r Koeënwoòf" door storting van 200 Bfr. op CERA rekening-nummer 735-3520340-04.

"D'r Koeënwoòf" is een uitgave van de Heemkring Voeren e.o. en komt mede tot stand door subsidiëring van de Kulturele Raad van Voeren.

INHOUD:

Bloesemwandeling met Voerense sagen, legenden en andere vertelselkes (Rob Brouwers).....	14
Antropologie en volkskunde (Hans Van Laar).....	24

We verwelkomen de nieuwe abonnees:

Christiane Baldewijns, Borgloon
Christiaan Dalemans, Bree
Tineke Mans-Van Gerven, Mheer
Margriet Frijns, Epen
Fam. Mergelsberg-Spee, Visé

BERICHT AAN DE ABONNEES.

U zult vast bemerkt hebben dat wij tot nu toe ons doel, om vier nummers van "d'r Koeënwoòf" per jaar uit te geven, niet hebben waargemaakt. Vanzelfsprekend ontvangt u wel acht nummers voor de abonnementsgelden die u reeds betaalde. Bij het nummer acht van ons tijdschriftje zal dan ook pas een overschrijvingsformulier gevoegd worden, zodat u dan uw abonnement kunt vernieuwen.

Bloesemwandeling 26 april 1992
met Verense Sagen, legenden en andere vertelsetkes

① Mennekesput: hier woonden tot voor kort de "auwelkes" of "cavermennekes", een soort kabouterkes. Ze kwamen alleen maar naar buiten wanneer het donker was om de mensen wel eens te helpen "hun flatte te spreie", hun ketels te schuren of hun koper te poetsen. Ook gebeurde het regelmatig dat zij 's nachts bij volle maan op een open plek in het bos gingen dansen en plezier maken. Ze woonden in holerijtjes. Als je in die holerijtjes of konijnspijpen durfde te kijken, dan bliezen ze in een oog of "het licht" uit... Kon je blind worden! (1)

② Wegkruis bij de stenen bank: tot hier kwam indertijd "der Vuurmaan va gen Wientsjeshei". Verder kon hij niet door dat kruis, daar was hij bang voor. De Vuurman was een geest in een menselijk helemaal omringd met vuur. Hij was feitelijk een man die voor zijn dood een graf had geschonden. Niemand durfde met hem te praten, zeker niet op hem te fluiten, want in Margraten was hij ooit eens zo'n fluitter achterna gelopen. Gelukkig had die nog juist op tijd het poortje voor de neus van de Vuurman kunnen dichtgooien. 's Anderendaags stond op het poortje "en versjneërkte haand oetgepreent" (een zwartgebrande hand in het poortje geprent). Een held was het die op de Vuurman durfde te roepen: "Moorddiveel - Hellebraand
zoonder lip en zoonder taand
kom oet hie ben ich!" (2)+(3)

③ Sint Annakapel. De meeste verhaaltjes zijn heel oud, sommige zelfs al vele eeuwen. Die verhaaltjes zijn voor een groot stuk blijven voortbestaan door overlevering, door vertellingen tijdens de winteravonden bij de open haard of rond de kachel. Af en toe schreef eens iemand iets op zoals b.v. pastoor Daffmay rond 1720 of burgemeester Delvaux 100 jaar later.

De oudst bekende verhaaltjes zijn genoteerd door een zekere Walpot van Schophem, de rentmeester van het graafschap Dalhem, en wel rond 1642 zo'n 350 jaar geleden. Door hem kennen we bijvoorbeeld nog de legende rond het ontstaan van het Sint Annakapelke:

Walpot schreef het in dichtvorm: "Cleyne Ceuning guje man bracht et beeldje van Sintan" enz.

Als men dat gedichtje vergelijkt met een fragment dat ik onlangs nog in St. Pietersvieren hoorde, dan komt men tot het volgende verhaaltje:

Tijdens een jachtpartij in een van zijn grote bossen kwam koning Pepijn de Korte (= die Cleyne Ceuning) wonende te Herstal, hier bij een molen op de Voer een mooi meisje tegen. De koning stapte af en vroeg haar iets te drinken. Ze heette Bertha. Pepijn werd verliefd op haar en vroeg toen of hij in de molen mocht blijven overnachten. Na een tijdje merkte Bertha dat ze in verwachting was. Koning Pepijn die na die nacht vaker in de buurt kwam jagen, liet toen tegen de heilige Voereboom (Boomstraat = de straat naar de Voereboom (5)) een Sint Annabeeldje plaatsen (Sint Anna was de heilige die aanroepen werd voor een goede bevalling).

"Sinte Anna vol midelge sou Pepyn's vrouw verblye. Des kreeg mood en hoop inthert, baarde Karl sonder schmert" m.a.w. zoveel maanden later beviel Bertha van een flinke jongen: Karel de Grote. Mit dankbaarheid liet Karel de Grote later toen hij op zijn beurt koning werd, hier een klein kapelke bouwen. (6)

Het oudste familiegoed van de voorvaderen van Karel de Grote lag rond

700 - 800 voor het grootste gedeelte tussen Herstal - Tongeren - Maastricht - Aken. De enige weg tussen Herstal en Aken liep via Visé - Voeren over Snaauwenberg naar Gulpen en zo verder. Daarbij was Karel de Grote inderdaad een voorkind van koning Pepijn de Korte van Herstal met een zekere Brechte met wie hij later trouwde. Ten slotte was Voeren in die tijd een Karolingisch of koninklijk kroondomein én een nogal bekende plaats toen m.a.w. het is niet te verwonderen dat de oudste sagen en legenden verbonden zijn met de oudste plaatsen (Mheer of Margraten b.v. kennen die legende niet, want Mheer of Margraten bestonden toen nog niet.)

Het kapelke dat er nu staat zou dateren van 1815. Het werd heropgebouwd na de nederlaag van Napoleon te Waterloo. Enkele dagen eerder had hier namelijk op het Hooneveldje het Pruisisch leger o.l.v. generaal Blücher gekampeerd. Toen die 's morgens wakker werd zag hij de zon schitteren op het kruisje van de kapel, en dat vond hij een goed voorteken: "Wij gaan winnen" verzekerde hij zijn soldaten. (6)

De grootvader van Guillaume Schiepers "der Sijheep" was daarmee aangekomen. Die had namelijk als huurling met de Pruisen meegevochten in Waterloo. Boven Altenbroek staat er trouwens nog een gebouwtje ter herinnering aan die nederlaag van Napoleon namelijk het "Waterloohuske" gebouwd door de burgemeester van 's Gravenvoeren Joseph de Schierveld, de heer van Altenbroek.

Rond dit Sint Annakapelke bestaan er nog andere verhaaltjes
Zo zou in de tijd van mijn grootmoeder het volgende zijn gebeurd: Een zeker Anneke had liefdesverdriet en kwam daarom iedere dag hier bij haar patrones bidden (In de kapel stond in die tijd een Sint-Anna ter drieën, dat is een beeld van Sint-Anna met het Kinneke Jezus op haar schoot en Onse Lieve Vrouw recht-opstaande erachter). Een jongen die dat in de gaten had gekregen had zich toen eens tussen de struiken verstoppt. Zo hoorde hij dan Anneke half luidop bidden: "Lieve moeder Anna, maak toch dat Sjuif met mij trouwt." Daarop zei toen die jongen met een kinderstem: "nee, nee". Anneke die dacht dat het Kinneke Jezus dat geweest was, antwoordde kwaad:

"Zij wieëg doe, ich heb dich niks gevraagd" (1)

(4) De Boschstraat. "Alle wegen leiden naar Rome"... Hier heb je zo een. Langs deze vervallen veldweg liep ooit de Romeinse straat Nijmegen - Maastricht - (Fichterbeeldje) - Prier - Straasburg - Rome.

⑤ Kastanjeboom: een magische kastanjeboom waar mensen met tandpijn een spijker komen inkloppen. Eerst wrijft het slachtoffer die spijker over de pijnlijke plek, en slaat hem dan in de boom in de hoop dat het gezonde hout die pijn overneemt.

⑥ Kattegraaf: in deze holle weg kwamen vroeger regelmatig alle katten uit de hele omtrek bijeen om samen te dansen.

⊗ via het Heuvelke - de Tienhof - de Jollette - de Zaagkuil - Kukkeberg naar

⑦ de Greb: hier zwierf indertijd "enne Wierwoaf" = een Weerwolf rond. Een weerwolf was iemand die zijn ziel aan de duivel had verkocht en daarom gedoemd was tot nachtelijke zwerftochten. Zo iemand kreeg dan van de duivel een weerwolfsvel dat hij 's nachts tijdens zijn tochten moest aantrekken. Voor zonsopgang was zo'n weerwolf weer terug thuis, versterken van de kou en soms gekwetst. De wonde die hij onder de gedaante van weerwolf opliep bleef hij behouden, ook wanneer hij terug als gewone burger rondliep. Een weerwolf werd pas verlost wanneer een andere dat weerwolfsvel vond en verbrandde. (7)

Kwam je een weerwolf tegen dan moest je ofwel een kruisteken maken ofwel een klosje garen voor zijn voeten werpen, want zo'n weerwolf had een "onweerstaanbare drang" om het garen terug op te wonden. Intussen kon je vluchten. Had je het ongeluk dat zo'n weerwolf je in je nek sprong, dan moest je hem dragen tot je erbij neer viel.

Ook kon je een (je) zakdoek naar hem gooien.

Op een keer was een jongen bij een van de twee meisjes van "der boaj" Dewez vrijen geweest. De jongen was al lang maar huis, toen rond middernacht bij de veldwachter aan de deur werd geklopt. Het meisje dacht dat het haar jongen was, misschien iets vergeten was; maar in plaats van die jongen stond daar een grote lelijke hond voor de deur. In paniek gooide het meisje haar rode zakdoek naar het beest dat "der plak" meteen in stukken scheurde. Op die tijd kon het meisje de deur dichtgooien.

Toen de jongen na enkele dagen weer wilde komen vrijen zag het meisje ineens stukjes van haar rode zakdoek tussen zijn tanden. (8).

⑧ Trichterbeeldje. Op de meeste kruispunten (vooral vijsprongen of zevensprongen) stonden in de tijd van de Oude Germanen - meer dan duizend jaar geleden - heilige bomen. Bij de kerstening kaptten de eerste Christenen zijn heilige boom niet om, maar plaatste de bisschop er een gewijd beeldje in. Volgens een legende zou het eerste beeldje hier geplaatst zijn door de heilige Lambertus. (6)

Lambertus kwam inderdaad van Sint Pieter bij Maastricht en het was voor-

namelijk deze die onze streken gekerstend zou hebben. Van Trichterbeeldje is al sprake in 1213 (de cartularis in abdij van Godstal-Val Dieu). Op deze oude weg naar Maastricht bestaat er ook nog een "beeldchen" in Gronsveld. Verder nog een Bildchen op de Romeinse baan tussen Tongeren en Tienen, en een Bildchen tussen Kelmis en Aken.

⑨ Kruisgraaf: hier kwam eens "der ouwe Hoetersj" in een feest terecht, allemaal mooie meisjes of jonge vrouwen, allemaal naakt, die samen dansten. "Der ouwe Hoetersj" wist niet wat doen: rechtsomkeer maken of doorlopen? Zo'n "sjeën vroalnuj" had hij nog nooit gezien. Daarbij "naks" ook nog. Op zeker moment bood een van die mooie meisjes hem een beker wijn aan: "Nee merci", zei Hoeters, "ik drink geen wijn". Zij vlei-de zich tegen hem aan: "Alle Hoeters, we vieren feest, drink met ons mee". "Der ouwe Hoetersj" voelde zich wegsmel-ten... (wie niet in 't zelfde geval?). Hij pakte de beker en zei toen: "Alle, in godsnaam dan"... Maar plots waren alle fees-tende vrouwen verdwenen en Hoetersj stond nog alleen... met een koeie flat in zijn hand. (8)

⑩ Je genne Patieël en op gen Zieëve Huuëvele: Toen de Romeinen hier binnen vielen in 54 v. Chr. werden ze door Ambiorix, het stam-hoofd der Eburonen in een hinderlaag gelokt... in een groot komvormig dal. Ambiorix wist dat de Romeinen alleen in ge-sloten formatie konden vechten. In een man-tegen-man ge-vecht waren de kleinere Romeinen (Italianen) tegen de grotere Oude Belgen niet opgewassen. Julius Caesar zelf heeft het be-schreven... Anderhalf legioen Romeinen (zo'n ± 8.000 man) werd toen in de pan gehakt. Dat zou in "der Patieël" (= pateen) gebeurd zijn, een komvormig dal gelegen langs deze oude weg naar Maastricht. De gesneuvelde Romeinen werden begraven volgens de zeven heuvels van Rome, vandaar de naam "de Zeven Heuvelen" (6)

11) Hoogveld (het volgend verhaaltje in 't dialect om het kleurrijke erven te behouden) Hie op gen Hoeivalt klapperde deks get wie'enne groete voëgel doeër gen loch, mai gaine kols zieë wat et waar. Met getieje hœert waal wellens aine 'en sjtem die kermde: "Oeë mot ich 'em liegke, oeë mot ich 'em liegke?" Dat how e zoe lang gedooërd: dat komiek fladdere, dat heen en weer weije en dat iemelek kerme, dat iemes aentwoerdde: "Liek 'em oestem kriëge haas".... Vanaaf doe waar het fladdere en kerme aafgelöape. Dai dat gerboëpe how "Liek 'em oestem kriëge haas" waar der Olle gewais. Ennige daag dernoa waar der Olle doëd.

Volgens menne grapeer waar dai sjpooëkvoëgel de zieël gewais van enne boër dai ien ze tieve enne riensjtëe get oppersjer how gesjeuft. Noa zen doëd kesse doe gen ruis veende en mbesse dovuur met dai sjtëe rood bliëve verre pis iemes 'em zaag watte moes doeë. Op het moment dat der Olle dat reep, woërt dai boer van zen sjtroaf bevriejd. Es daank how dai maan noe der Olle no geh hiemel gebaijd. (17) ("Der Olle" gestorven rond 1925)

12) Am het Wit Paard. In Voeren verbleef eens heel lang geleden een groot leger met een generaal. Hij alleen had een wit paard dat hier in vrede stijd altijd door de weiden liep. Het paard had zijn verblijfplaats in het Kelderke (klein dal iets verder). Op een nacht werd dat mooie witte beest echter door de vijanden van de generaal afgemaakt, en geofferd aan hunne oorlogsgod. (2)+(17)

⊗ via de Mergelberg - de Lange Graaf - de Ouw Slouwiej - de Marsgreb tot het

13) Kwiezelekruske. Hier woonde vroeger twee ongetrouwde zusters die allebei "niejaas" = naaister waren. Op zekeren dag was een van de twee verliefd geworden maar de ander was daartegen. Ze kregen hierover hoogoplopende ruzie, zo erg dat ze elkaar met hun scharen dood staken. Vanaf toen dwaalde hier 's avonds of 's nachts - waar hun huusje te vervallen stond - regelmatig een witte gedaante rond, de zgn. Witte Juffrouw. Ze treurde om haar "liefste" ... Tot de pastoor hier een kruis plaatste. Daarna heeft niemand de Witte Juffrouw nog gezien. (9)

(14) De Voer. Volgens de overlevering werd in 1794 door de ontelbare paarden van het Oostenrijkse leger dat hier op het Hooneveldje bivakeerde, iedere morgen de Voer leeggedronken.

In 1794 verbleef hier inderdaad gedurende twee maanden een Oostenrijks leger o.l.v. Aartskeurvorst Carl van Saksen Coburg, de vader van Leopold I. De veldmaarschalk zelf logeerde al die tijd op de pastorie.

De "rooie Toon" wilde best een souvenirke van die man hebben en pikte de gouden epauletten van "Zijne Koninklijke Hoogheid". Het manneke werd zonder pardon opgehangen.

In de Voer verbleef het Hoakemenneke, een "baikelek" = akelig waterwezen met een lange mesthaak (=gebogen driestand) die de kinderen tot in het diepste van het water trok, hen aldaar het bloed uitzoog en hun ziel onder een omgekeerde pot opsloot. Pas wanneer deze pot omviel kwam de ziel weer vrij. (17)

Bij het waterrad van "het Mulleke" huisde Menneke Vettevuisj, een monstertje dat veel wep had van een "kroddel" = pad, die de kinderen met huid en haar opat.

In alle mogelijke en onmogelijke donkere hoeken of plaatsen kon je "der Beumaan" tegenkomen. Het was een kruising tussen een man en een asp met haren 20 lang en stijf als de haren van een stalborstel.

In de Stadsheag zwierf een spook helemaal omhangen met lange koe kettingen: "der Kettelemaan".

Vuurbeestjes of dwaallichtjes waren vroeger ongedoopte kinderzieltjes.

(15) Hoffestraat - draaihekje: een doorgang voor de voetgangers.

Bij zo'n draaihekje of "sytiegelke" gebeurde ook wel 'ns rare dingen. Zo zag Duyckerske eens, die door de weiden te voet naar de Zinkwilt in Eysden moest, op zo'n sytielgelpaal een zwarte kat zitten.

Met z'n stok sloeg hij het beest ervan af. Maar de kat sprong er onmiddellijk weer op en zei toen: "hoe how mag 'ns wenste duufs" (10)

Op "der Pley" (voor de Frituur) sloeg eens een jongen een zwarte kat met een stovenijzer (pook) in haar snuit. Hij sloeg het arme beest een oog dicht. 's Anderendaags zag de jongen toen een vrouw op hem af komen met precies hetzelfde oog dicht. (11)

16) Bij de mestkuil (weer in 't dialect i.v.m klank en kleur).

Menne grapeer how nog get andersj met gemak. (e) Doe how-
we enne kieër 'ens 'n kar mès gelaaje, mai wianne wol
vertrekke kraigge met geng melgelekheid het pjaard vur-
oet. Wianne oach vlookde ("mordju" zaag 'e altied, het pjaard
kuirde, leef kalde of met hoollep doer an de sjiëike te
trekke... het pjaard kreeg genne poët van zen plaatsj. Wat
koesse doe andersj es eng hellef wer aaf te laaje. Of der 'et
noe geluft of meeët... het pjaard kraig de kar nog ummer
neet e weg.

Get wieët sjtong al ennen hien tieëd iemes te loore:
enne vraime miensj, ennen kieër gaans iennet zjwart ge-
kleijd met enne paraplu of "nennen airem."

Wie der grapeer va plan woër um nog mieë mès va gen
kar te bruije, kwam dai vraime kieël in 'ens noader:

"Lasi de kar mer obbenoews voal", zaag 'e "ich zal uch
wel hellepe." Der grapeer beloorde 'em 'ns sjaf eweg,
mai deeg toch watterm gezaag woëët.

Wie de kar wer gevuld woak, kraig der kieër het pjaard
bie zen mael en zaag alleng mer: "Juf" ... En warechtig...

dizze kieër trok het pjaard de bodgelaaje mèskar
mettai oet gen koel. (On nog eë woëërd te zegke

wasndelde der zjwarte kieër eweg, de Dreesj aaf, 'et
deurep oet. "En doe zaag ich in 'ens", besjloëët der

grapeer da altied, "dat dai vraime miensj enne sjtoets
how (3)

17) A gen ow lin (N° 1722 de oude lindt, N° 1888 aen de oude linde)

Op een avond kon Anneke van "de Marjan" de uitgang van de
wei niet meer vinde. Het liep hoe langer hoe harder langs de
haag op en af, dan langs de andere kant, dan rondom, tot
ineens ook nog de bomen begonnen te krake en vogels die het
niet kon zien, begonnen te fladdere... Wild van angst begon
Anneke ten om hulp te schreeuwen in plaats van gewoon
een beetje te bidden.

Pas hiel laat in de nacht vond haar man met een "sjtaalluch"
= stallicht zijn Anneke terug. (7)

⑱ Hooneveldsje of Hoeneveldje. Waarschijnlijk behoorde dit veldje oorspronkelijk toe aan een zekere Hoën (A° 1406 Johan huen, A° 1457 Johan hoen, A° 1475 Johan huenen enz). De overlevering echter is interessanter. Dit veld zou met de Hunnen te maken hebben.... Die zouden hier omstreeks 410 een kamp hebben gehad. Nadat de Frankische koning Sigebert hen had weten te vinden, was er iets verder langs heen de Beek een vreselijke slag ontstaan... "en het water was gansch rood van het bloed der gevallen strijders." Vanaf toen noemde men de beek Bloedsbeek. De lijken "die gansch vol bloed waren" werden begraven langs de weg in de graaf: vandaar de naam Bloedsgraaf. (21)

Wel had hier vlak in de buurt in 1285 een veldslag plaats tussen de Limburgers en de Brabanders tijdens de Limburgse Successieoorlog (zie Jan van Heluy) en nog een gevecht met name bij de Beek in 1403 tussen de Kuikenaars o.l.v. de gebroeders Flamand, en de ridders uit de streek als Jehan de Chitvel, Jehan van Oud-Valkenburg, Herman Hoën, Rencken van Bern en Willem Halewyn, waarbij er in de twintig doden vielen. (22)

Ook kampeerden hier regelmatig doortrekkende legers:
in 1748 de Fransen (o.l.v. generaal Lovendael) op weg naar Duitsland
in 1794 de Oostenrijkers (o.l.v. maarschalk Carl von Saksen Coburg) tegen de Fransen
in 1815 de Pruisen (o.l.v. generaal Blücher) op zoek naar Napoleon
in 1914 de Duitsers (o.l.v. gen. vander Marwitz) op weg naar Frankrijk.

⑲ Het kruiske in de Beek (feitelijk bij de Beek)

Lambair Steenebruggen had altijd last van "de Ow", een heks. Daarom liep hij altijd met dichtgenaaide broekspijpen rond (of met pieszette) zodat de Ow niet langs zijn benen op kon kruipen, want die draaide hem altijd zijn voeten verkeerd om. "Ze haat mich wer de veut gedrieft" zei hij dan. Regelmatig zagen de oude mensen hem met zijn lange ledder-kruiswagen naar de Beek trekken. Op die kruiswagen had hij daar altijd een gesloten baer = Keulse pot gebonden waarin hij de Ow gevangen had. Bij het kruiske liet hij ze den los in de hoop er vanaf te zijn. Maar wanneer hij thuis kwam "waar de krak oach wer doa". (8) en (13)

Rob Brouwers

- (1) Tien Meertens - Jongen (1880 - 1974)
- (2) Schoolschrift François Ancion 1910
- (3) Frèns Meertens (1877 - 1970)
- (4) verdwenen handschrift Johan Walpotz + 1666
- (5) Motitieboek pastoor Daffnay 1720
- (6) Cardus Waelbers, De Band, nr 2 en nr 4, 1958
- (7) verzameling Frans Meertens 1935
- (8) Mathieu Janssen (1906 - 1984)
- (9) Hay Rutten (1901 - 1975)
- (10) Gaspard Duyckers (* 1906)
- (11) verzameling Jeanmarie Ermon 1983
- (12) Ch. Rahlenbeck in Histoire de Dalhem 1852
- (13) Jef Huynen (* 1922)

"D'r Koeënwoef" 1992, nr 7

Mijn antropologisch onderzoek naar de wortels van de tegenstelling tussen Frans- en Vlaamsgezinden in de Voerstreek maakte enkele leden van de Heemkring Voeren en Omstreken nieuwsgierig naar hoe mijn werkzaamheden zich verhouden tot hun volkskundige activiteiten. Zij meenden daartussen overeenkomsten te zien. Bedriegt de schijn? Antropologie en volkskunde hebben wel het een en ander met elkaar te maken, maar zijn niet hetzelfde. Hieronder zal ik proberen duidelijk te maken wat hun verschillen en overeenkomsten zijn. Daartoe zal ik eerst uiteenzetten wat antropologie in theorie en praktijk inhoudt. Daarna zal ik aangeven wat volkskunde in meer formele zin inhoudt en waar het binnen de antropologie moet worden geplaatst. Vervolgens beperk ik me tot de volkskunde zoals die door de Heemkring Voeren en Omstreken wordt beoefend, en zal ik twee praktische vergelijkingen trekken tussen antropologie en volkskunde. Ik sluit af met enkele conclusies.*

Antropologie

"Antropologie" betekent letterlijk: leer van de mens. Maar dit is een onvoldoende definitie, want ook psychologen, sociologen, politicologen en wie al niet houden zich met de mens bezig. Antropologie onderscheidt zich van andere sociaal-wetenschappelijke disciplines door cultuur als belangrijkste object van onderzoek te nemen. In de antropologie wordt ervan uitgegaan dat de wereld van de voorstellingen en waarderingen waarin iedereen leeft, een zeer belangrijke rol speelt bij het vormgeven van het menselijk gedrag. Deze wereld van voorstelling en waarderingen wordt cultuur genoemd.

Deze definitie wijkt af van wat doorgaans onder cultuur wordt verstaan, namelijk de diverse kunsten als literatuur, muziek, dans en film. In de antropologische opvatting van cultuur is kunst een onderdeel van cultuur.¹ In de antropologische opvatting is cultuur ook niet voorbehouden aan een bepaalde categorie mensen, namelijk de kunstenaars en hun critici. Antropologen gaan ervan uit dat ieder mens een cultuurdrager en een cultuurmaker is. Sterker nog: een cultuurloos wezen is geen mens. Wat niet wil zeggen dat een cultuurloos wezen een dier is. Want ook dieren bezitten cultuur, al verschillen hierover de meningen. Maar de uitspraak: de mens is een cultuurvol wezen, geeft aan dat het begrijpen van het menselijk handelen alleen volledig kan worden gedaan door het begrijpen van cultuur.

Na deze algemene oriëntatie van wat antropologie is, wordt het tijd om nader aan te geven wat in de antropologie onder cultuur wordt verstaan. Om dit te kunnen uitleggen, moet ik een beetje liegen. Want antropologen zijn

allerminst eensgezind over de definitie van het begrip cultuur. Om dit betoog overzichtelijk te houden, zal ik de lezer één definitie op de mouw moeten spelden waarvan hij of zij maar moet geloven dat het de beste is. In ieder geval is het een definitie die door de meeste gezaghebbende antropologen wordt onderschreven.

Cultuur is een systeem van betekenissen en symbolen dat ten gronde ligt aan de wijze waarop mensen handelen. Cultuur verwijst daarmee naar wat mensen *leren*, namelijk de betekenis van symbolen, en niet naar wat zij doen en maken. Ik kom hier zo op terug.

Eerst zal ik kort ingaan op een tweede belangrijk begrip in de antropologie en de sociale wetenschap in het algemeen: de samenleving. Een samenleving is een speciaal soort sociaal systeem. Een sociaal systeem is een verzameling van mensen die geregeld omgang met elkaar hebben. Te denken valt aan een gezin en een fabriek; maar ook de Vlaamsgezinde en de Fransgezinde gemeenschap in de Voerstreek vormen een ieder een samenleving. Om een tegenvoorbeeld te geven: een café is geen sociaal systeem, tenzij daar geregeld dezelfde klanten komen. Kenmerkend voor een samenleving is dat het een sociale structuur heeft: een verzameling van sociale posities die met elkaar verbonden zijn door herhaalde patronen van interactie. Merk hierbij op dat niet steeds dezelfde personen hoeven op te treden. In een fabriek komen en gaan personeelsleden, maar de sociale posities blijven.

Dus als cultuur een geordend systeem van betekenissen en symbolen is, volgens welke de sociale omgang plaatsvindt, dan is het patroon van sociale omgang zelf het sociale systeem. (Door de onderlinge wisselwerking tussen cultuur en samenleving verkeren beide in een voortdurende staat van verandering.)

Nog anders geformuleerd: cultuur is een fabriek van betekenissen en symbolen aan de hand waarvan mensen hun ervaringen interpreteren en hun handelen sturen; sociale structuur is de vorm die dat handelen aanneemt, dat wil zeggen het feitelijk bestaande netwerk van sociale relaties.

Cultuur is tegelijkertijd een model *van* de wereld en een model *voor* de wereld. Een model van de wereld wil zeggen: het is een *interpretatiemodel*. We kunnen de wereld ermee begrijpen. Ideologieën en religies zijn duidelijke voorbeelden van een model van de wereld, van hoe de wereld werkt. Een model voor wereld wil zeggen: het is een *handelingsmodel*. Het zegt ons hoe in de wereld te handelen. Ook hiervan zijn ideologieën en religies duidelijke voorbeelden.²

Zoals gezegd, is cultuur een systeem van betekenissen en symbolen. Drie termen in deze zin verdienen meer aandacht: systeem, betekenis en symbool. Het begrip systeem verwijst naar het onderlinge verband tussen verschillende betekenissen en symbolen; naar hun wisselwerking of wederzijdse beïnvloeding.

Hoe moeten de begrippen betekenis en symbool worden begrepen, en wat is het verschil met gedrag? Om te beginnen zal ik dit duidelijk maken aan de hand van taal. Door middel van taal dragen wij boodschappen over: dit zijn de betekenissen. Die betekenissen zijn verbonden met letters, woorden en zinnen: de symbolen. Die letters, woorden en zinnen spreken we uit of schrijven we op: dit is gedrag.

Cultuur bestaat niet zomaar wanneer er betekenissen en symbolen zijn, cultuur ontstaat wanneer die betekenissen en symbolen worden gedeeld door diverse mensen. Dat cultuur gedeeld wordt, zal ik aan de hand van een praktisch voorbeeld duidelijk maken. Dit voorbeeld zal tegelijk duidelijk maken dat ook gedrag symbolisch kan zijn.

Neem de knippering van de oogleden. Dat kan een onvrijwillige samentrekking zijn, een contractie. Het kan echter ook een bewuste samentrekking zijn, een signaal van verstandhouding bij voorbeeld, dat een knipoog wordt genoemd. Vanuit een zuiver fysisch standpunt bekeken is er tussen beide knipperingen geen verschil: er vindt een samentrekking van de oogleden plaats. Maar vanuit een cultureel perspectief gebeuren er twee totaal verschillende dingen. De eerste knippering betekent niets, maar een knipoog is communicatie, het overbrengen van een boodschap door middel van symbolisch gedrag. De knipoog gebeurt (1) met opzet, (2) tot iemand in het bijzonder, (3) om een bepaalde boodschap over te brengen, en (4) volgens een gevestigde code. Het is een stukje symbolisch, dat wil zeggen betekenisdragend gedrag, een flits cultuur.

Maar dit is nog maar het begin. Stel dat een derde persoon de knipoog heeft gezien. Hij of zij vindt de knipoog onhandig en amateuristisch uitgevoerd en parodieert de knipoog. Ook hij of zij zal de oogleden samentrekken, maar in dit geval is het een knippering noch een knipoog. Het is een parodie en wel opnieuw volgens een gevestigde code. Dit laatste wil zeggen dat de omstanders de parodie begrijpen, ze delen de betekenis van de laatste knipoog.

Ik ga nu nog een stap verder, waarbij ik uitkom bij mijn onderzoek in de Voerstreek. In het voorbeeld van de knipoog ben ik ervan uitgegaan dat de betrokken personen hetzelfde systeem van betekenissen en symbolen hanteren, waardoor ze elkaar kunnen begrijpen. Ze maken deel uit van dezelfde cultuur. Maar in de Voerstreek leven twee gemeenschappen die situaties vanuit verschillende systemen van betekenissen begrijpen. (Merk op dat hun culturen overlappen: zowel Frans- als Vlaamsgezinden begrijpen bij voorbeeld het verhaal van de knipogen.) Ik zal proberen dit duidelijk te maken aan de hand van wat jaarlijks op 11 juli, de Vlaamse feestdag, in 's-Gravenvoeren gebeurt. Vlaamsgezinden wensen dat de Leeuwevlag aan het gemeentehuis wordt uitgehangen. En als ik me zo uitdruk, krijg ik als steevast, enigszins emotionele reactie dat de wet voorschrijft dat die

vlag wordt uitgehanden, en dat is ook zo. Fransgezinden willen voorkomen dat de Leeuwevlag wordt uitgehangen. Meestal draait het erop uit dat eerst de Leeuwevlag of de Waalse Haan wordt uitgehangen en daarna de andere, waarna nog de Belgische driekleur volgt.

Vier objecten lijken me hier van belang: de drie vlaggen en het gemeentehuis. Het gemeentehuis is in deze vlaggenkwesitie niet zomaar een overheidsgebouw. Want de Fransgezinde postmeester van Sint-Martensvoeren heeft vorig jaar de Leeuwevlag aan het postkantoor uitgehangen en geen haan die er naar kraaide. Aan het gemeentehuis zijn er daarentegen wel jaarlijks problemen met het uithangen van die vlag. Vanuit politiek oogpunt is dit het belangrijkste gebouw van Voeren. Dat wil zeggen dat beide partijen er hun stempel op willen drukken, of beter: hun vlag er op willen zetten. Misschien zijn het Veltmanshuis en het Centre Culturel et Sportif voor respectievelijk de Vlaams- en de Fransgezinden belangrijker. Maar beide kampen maken geen aanspraak op elkaars gebouw. Met het gemeentehuis ligt dat anders. Het gemeentehuis symboliseert Voeren en een vlag aan het gemeentehuis symboliseert tot welk landsdeel Voeren behoort. De Leeuwevlag betekent dat Voeren bij Vlaanderen hoort, de Hanevlag betekent dat Voeren Waalse grond is en eigenlijk tot Wallonië behoort. De Fransgezinden zijn het oneens met de eerste betekenisverlening, de Vlaamsgezinden met de tweede. De Belgische driekleur zou je op het eerste gezicht als een compromis kunnen zien, maar dat lijkt me onjuist. Vanuit Vlaamsgezind standpunt kan de driekleur betekenen dat hun stelling dat Voeren Vlaams is, toch niet helemaal waar is. Vanuit Fransgezind standpunt kan het uithangen van de driekleur een overwinning betekenen: we hebben de symbolisering van het tweegevecht tussen het Vlaams- en Fransgezinde standpunt aan het gemeentehuis enigszins in ons voordeel kunnen beslechten, want door die driekleur is het Vlaamsgezinde standpunt 'Voeren is Vlaams' ondermijnd. Voeren is niet Vlaams, kan men bij de Fransgezinden zeggen, want kijk maar naar de driekleur: Voeren is ook Belgisch en dus minstens ook Waals.

Aan deze vlaggenkwesitie en wat ik erover heb gezegd, valt een aantal belangrijke zaken op. Ten eerste dat symbolen een sterke emotionele uitwerking hebben, vooral als ze de inzet zijn van een controverse. Ten tweede dat symbolen voor diverse mensen tegelijkertijd verschillende betekenissen kunnen hebben. Ten derde dat een cultureel-antropologische vertaling van zo'n vlaggenkwesitie heel wat interpretatie veronderstelt en daarmee een heikele onderneming is, waarbij je makkelijk in de fout kunt springen. Ten vierde stelt het een bijzondere eis aan de beoefenaar van de antropologie. Hij of zij kan de beschrijving, de analyse en interpretatie niet vanuit de leunstoel in de huiskamer of de universiteit verrichten. Hij of zij moet ter plekke zijn. Het is dit methodologische aspect van de antropologie die haar het duidelijkst onderscheidt van andere sociale

wetenschappen. De antropologische methode bij uitstek is het veldwerk.

Veldwerk betekent een diep binnendringen van een meestal kleine gemeenschap voor een lange periode, ongeveer een jaar. Door in zo'n samenleving te leven en eraan deel te nemen, probeert een antropoloog haar van binnenuit te leren kennen, te begrijpen. En niet van buitenuit, zoals in andere wetenschappelijke disciplines de gewoonte is. Daardoor kan een antropoloog zich van een onderzoekstechniek bedienen waarover andere wetenschappers niet beschikken, namelijk de participerende observatie, of waarneming door deelname. Dit is niet noodzakelijk de meest gebruikte onderzoekstechniek. In samenlevingen als Voeren waar een groot deel van het leven zich binnenskamers voltrekt, is deelnemende waarneming minder veelvuldig toe te passen dan in landen waar het leven zich meer buitenshuis voltrekt.

Andere technieken die gebruikt worden, zijn interviews, archiefonderzoek, enquêtes en participerende documentatie. Participerende documentatie of deelnemende documentatie is het bespreken van documenten en foto's met informanten. Langs deze weg kunnen vaak verrassende thema's ter sprake komen waar een onderzoeker tijdens het opstellen van zijn interviewvragen niet op was gekomen.

Maar waartoe dient dergelijk uitgebreid onderzoek naar relatief kleine verzamelingen mensen? In de antropologie is men niet uitsluitend geïnteresseerd in het kleinschalige, in het bijzondere. Antropologie is vooreerst een vergelijkende wetenschap waarin men door het vergaren van gedetailleerd materiaal over soortgelijke verschijnselen tot algemene uitspraken over die soortgelijke verschijnselen tracht te komen. Natuurlijk heeft het specifieke onderwerp van onderzoek een belang in zichzelf. Ik wil een afdoende verklaring opstellen over de oorsprong en de verdere ontwikkeling van de tweespalt tussen de Vlaams- en Fransgezinden. Maar een tweede doel is om op basis van een vergelijking tussen Voeren en soortgelijke situaties elders in de wereld, meer algemene uitspraken te doen over het ontstaan van etnische tegenstellingen, over de politieke manipulatie van cultuurverschillen ten behoeve van nationalistische ambities, en over hoe die cultuurverschillen al dan niet bewust worden gecreëerd. De ambitie van de antropologie is, zoals mijn hoogleraar het eens heeft gezegd, het begrijpen van kleine samenlevingen van binnenuit naar buiten toe. Daarmee bedoelde hij naar mijn mening twee dingen: (1) het gaat erom van het specifieke tot het meer algemene te komen, (2) het gaat erom vanuit een studie van een kleinschalige samenleving, de wisselwerking met de wijdere samenleving te analyseren en te verklaren. In mijn onderzoek gaat het dan om een analyse en verklaring van het Voerense conflict in relatie tot de meer algemene tegenstelling tussen Vlamingen en Franstaligen in België.

Volkskunde

Volkskunde is een onderdeel van de heemkunde. Volgens de Winkler Prins is heemkunde "de studie van ... de eigen omgeving, *in al haar aspecten*, in heden en verleden". Heemkunde beperkt zich dus niet tot de mens, de volkskunde doet dat wel. Volgens diezelfde Winkler Prins is volkskunde de studie van "zowel de geestelijke als de materiële volkscultuur", en zijn haar studieobjecten onder meer: volksgebruiken, volksgeloof, volkswetenschap, volkskunst, volkstechniek enzovoorts.

Waar past de volkskunde binnen het grotere veld van de antropologie? Binnen de antropologie en de wetenschap in het algemeen wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de studie van de geestelijke gemeenschapscultuur, folklore (letterlijk: de kennis van het volk), dat binnen de antropologie niet als een specialisme wordt beschouwd, en anderzijds de studie van de materiële gemeenschapscultuur, etnologie (letterlijk: de leer van de volken). Etnologen waren vroeger vooral verbonden aan musea en veel minder aan universiteiten. Zij keken naar de natuurlijke of gewone geschiedenis van stammen of tribale volkeren en naar de historische banden tussen die volkeren. Langs die weg probeerden zij de verspreiding van cultuurelementen over de wereld te verklaren. Antropologen hebben zich hierop veel minder geconcentreerd; zij waren vooral geïnteresseerd in algemene wetenschappelijke uitspraken over de cultuur en het sociale gedrag mensen. Culturele antropologie heeft de etnologie als belangrijkste tak van de antropologie in het algemeen verdrongen; de moderne culturele antropologie is jonger dan etnologie. Het zijn dan ook cultureel antropologen en niet etnologen die de belangrijkste en meeste functies in musea en aan universiteiten bekleden. (In een bijlage heb ik de diverse onderdelen van de antropologie weergegeven. "Culturele antropologie" wordt op diverse niveaus van onderverdeling gebruikt. Het herhaalde gebruik van deze term in het schema moet worden begrepen uit de historische ontwikkeling van het vakgebied; in opeenvolgende fasen was het steeds nodig een onderscheid te maken tussen culturele antropologie *sec* en een specialisatie ervan. In het algemeen wordt de term "culturele antropologie" gebruikt om het laagste specialisme in het schema aan te duiden.)

De werkzaamheden van de meeste leden van de Heemkring Voeren en Omstreken zijn volgens mij echter geen etnologische activiteiten in de betekenis die ik zojuist heb aangegeven. Hun studies hebben een meer beperkte ambitie. Het lijkt me daarom beter de werkzaamheden van enkele van hen te bekijken en te zien hoe die zich tot de culturele antropologie verhouden.

Jaak Nijssen bestudeert kerkhoven en meer in het bijzonder grafkruisen. Wie enigszins op de hoogte van mijn werkzaamheden is, weet dat ook ik menige dag op kerkhoven heb doorgebracht. Theo Broers verzamelt prentbriefkaarten, en hij heeft aan den lijve ondervonden dat ook ik daarin geïnteresseerd ben. Theo Broers verzamelt ook landbouwwerktuigen; een antropoloog die belangstelling heeft voor wat "de materiële cultuur" wordt genoemd, zou zich ook voor die werktuigen kunnen interesseren. Rob Brouwers tekent streekverhalen op, en ook dat zou een werkzaamheid van een antropoloog kunnen zijn. Toch durf ik te beweren dat wat Rob Brouwers doet, geen beoefening van de antropologie is. Dit klinkt misschien wat pedant, maar ik zal proberen mij nader te verklaren.

Als een antropoloog streekverhalen zou optekenen of die van Rob Brouwers zou bestuderen, dan heeft hij of zij een of meer van de volgende oogmerken. Ten eerste bestudeert een antropoloog verhalen uit diverse streken om te achterhalen of er een algemene structuur in te ontdekken valt en hoe die te verklaren is.

Ten tweede zou een antropoloog willen weten, wat een streekverhaal - de opbouw, de woordkeus, de focus op bepaalde thema's, de afwezigheid van andere thema's - zegt over de wijze waarop de schrijvers en vertellers van de verhalen, andere facetten van hun bestaan waarnemen en waarderen. Kortom, wat kan een antropoloog door middel van een streekverhaal leren over de cultuur - de wereld van betekenissen en symbolen - van de mensen die bij dat streekverhaal zijn betrokken?

Ten derde, door een analyse van wie wel en wie niet in de verhalen voorkomen, kan informatie worden vergaard over de plaats van die personen in de samenleving waarin het verhaal zich afspeelt. Hoe worden bepaalde gezagsdragers beschreven en daarmee gewaardeerd? Wie wordt erin bespot, hoe gebeurt dat en wat is de overeenkomst met het bespotten in werkelijkheid. Ik kan nog een stap verder gaan. Veel verhalen worden mondeling overgeleverd. Niet iedereen kent het verhaal even goed. Het verhaal was in de eerste versie misschien anders dan in de tiende. Vragen kunnen dan zijn: wie kennen het verhaal goed en wie minder goed, en wat zegt dit over de verdeling van de controle over de inhoud van de verhalen? Wie is in staat bepaalde elementen aan het verhaal toe te voegen en er andere aan te ontnemen en wel op zo'n wijze dat die persoon er in het verhaal beter vanaf komt? Hoe krijgt die persoon het gedaan dat zijn nieuwe versie geaccepteerd wordt? Welke machtsbronnen gebruikt hij daartoe? Misschien circuleren er verschillende versies van hetzelfde verhaal. Verschillen de mensen die die versies vertellen, nog op andere punten: machtigen versus minder machtigen, protestanten versus katholieken, mannen versus vrouwen, jongeren versus ouderen? Dit soort informatie die in verhalen of het vertellen ervan verborgen kan zitten, kan van cruciaal belang zijn om bestaande of

historische tegenstellingen en daarmee cultuurverschillen te traceren.

Rob Brouwers zou ook roddels kunnen verzamelen, en misschien doet hij dat ook wel. Een volkskundige en een antropoloog kunnen beiden roddels optekenen. Maar een antropoloog doet twee dingen die een volkskundige - in de beperkte betekenis waarin ik dit begrip hier gebruik - niet doet, of in ieder geval niet snel zal doen.

Ten eerste vraagt een antropoloog zich af, wie deel uitmaken van de sociale circuits waarbinnen de roddels circuleren en wie niet. Langs deze weg kan hij achterhalen wie wel tot bepaalde kringen behoren en wie ervan worden uitgesloten. De volgende vraag zou dan zijn, waarom die uitsluiting plaatsvindt.

Ten tweede vraagt een antropoloog zich af, wat de roddels vertellen over de voorstellingen en waarderungen, over de betekenissen waarmee de roddelaars hun wereld interpreteren en waarderen.

Conclusies

Natuurlijke kan een volkskundige ook doen wat een antropoloog doet, maar misschien moet dan worden gezegd dat de volkskundige een antropoloog is geworden. Hiermee bedoel ik dat het verschil tussen een volkskundige en een antropoloog er een van gradaties is. Sterker nog: de werkzaamheden van beiden kunnen overlappen. Maar dan nog blijven er twee belangrijke verschillen. Dat zijn overigens geen essentiële verschillen - ik geloof niet in essenties - maar graduele verschillen. Volkskundigen en antropologen zijn familie van elkaar en vertonen de gelijkenissen en verschillen van familieleden.

Het eerste verschil is dat een volkskundige als hoofddoel de beschrijving en/of verzameling van objecten heeft; een antropoloog tracht tot algemene uitspraken te komen waarin het bijzondere en het algemene met elkaar worden verbonden. Het is een verschil tussen naar verhouding meer empirie en meer theorie: naar verhouding meer empirie bij de volkskundige, meer theorie bij de antropoloog. Ik wil daarmee niet zeggen dat een volkskundige geen theoretische bezigheden heeft. Ik bedoel dat hij minder theoretische bezigheden kent dan een antropoloog, en opnieuw blijken we met een familiegelijkenis en een gradatieverschil te maken te hebben.

Het tweede verschil is nauw met het eerste verbonden. Bij een volkskundige zal de beschrijving en/of verzameling vaak een doel op zichzelf zijn. Voor een antropoloog is de beschrijving en verzameling meestal een middel om tot uitspraken te komen die de beschrijving overstijgen. Opnieuw gaat het om gradaties. Ik kan mij goed voorstellen dat er volkskundigen zijn die op hoger niveau van abstractie werkzaam zijn dan sommige antropologen.

Mijn slotconclusie kan kort en eenvoudig zijn. De volkskunde zoals die door de leden van de Heemkring Voeren en Omstreken wordt beoefend, neemt geen aparte plaats in de antropologie in. Het is geen antropologische specialisatie, zoals bij voorbeeld wel de politieke antropologie en de religieuze antropologie specialisaties zijn. Volkskunde is te localiseren op het meer beschrijvende niveau binnen al die specialisaties, zonder noodzakelijk theoretische oogmerken. Maar u mag het natuurlijk hardgrondig met me oneens zijn.

Aanbevolen literatuur

Mart Bax (1988), *Politieke antropologie in vogelvlucht*. Amsterdam: VU Uitgeverij.

(Dit boekje geeft een overzicht van zowel de ontwikkeling in de theorievorming over kleinschalige politieke verhoudingen als van de geschiedenis van de antropologiebeoefening in Nederland.)

Clifford Geertz (1973), *The interpretation of cultures. Selected essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books, Inc., Publishers.

(Geertz, een Amerikaan, is een van de meest gezaghebbende antropologen van deze tijd. Het lezen van dit boek vereist enige voorkennis.)

Robert M. Keesing (1976), *Cultural anthropology. A contemporary perspective*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

(Tot voor kort werd dit boek gebruikt tijdens de cursus "inleiding tot de antropologie" voor eerste-jaarsstudenten aan de Universiteit van Amsterdam. Het is een betrekkelijk eenvoudig boek, rijk aan illustraties.)

Jojada Verrips (1983), *En boven de polder de hemel. Een antropologische studie van een Nederlands dorp 1850 - 1971*. Groningen: Wolters-Noordhoff

(Dit is een van de eerste antropologische studies die zich in Nederland afspeelt. Het is een verklaring van de oorsprong van de splitsing tussen Hervormden en Gereformeerden. Veranderingen in de plaatselijke machtsverhoudingen en religieuze voorstellingen worden in verband gebracht met maatschappelijke en religieuze veranderingen in de bredere Nederlandse samenleving. Lezenswaardig en leesbaar.)

Peter Kloos heeft een inleiding culturele antropologie in het Nederlands geschreven. De titel is me ontschoten. Het boek is ongetwijfeld in iedere goede boekhandel te verkrijgen.

Van zijn hand is, naar ik meen, ook het boekje *Achter de coulissen*, over de problemen waarmee een antropoloog tijdens het veldwerk geconfronteerd kan worden.

Noten

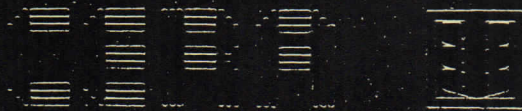
*. Dit is een herziene versie van de voordracht die ik op uitnodiging van de Heemkring Voeren en Omstreken onder de titel "Is volkskunde hetzelfde als antropologie?" heb gehouden op maandag 13 april 1992 in Sint-Martens-Voeren.

1. Een antropoloog zal kunst ook heel anders bestuderen dan bij voorbeeld een kunstcriticus. Terwijl de laatste vooral het kunstobject bestudeert en beoordeelt, concentreert de antropoloog zich meer op de produktie van kunst. Een antropoloog zou zich de vraag kunnen stellen: welke politieke, economische en culturele voorwaarden bepalen het succes of falen van kunstprodukten? Om die vraag te kunnen beantwoorden, dienen weer andere vragen te worden beantwoord: onder welke politieke constellaties gedijen welke kunstvormen en waarom? (Denk aan het dadaïsme dat ten tijde van het fascisme als "entartete" kunst werd beschouwd; of aan het realisme dat hoogtij vierde onder het Sovjet-regiem.) Welke kunstenaars hebben toegang tot welke galeries en musea en welke mogelijkheden hebben deze om de kunstprodukten te promoten? Wat is het kunstbeleid van een regering, welke kunstvormen en -stromingen worden wel en niet gestimuleerd? Kennen sociaal-demokratische regeringen een ander kunstbeleid dan christendemokratische of liberale?

2. Ideologie en religie hebben veel overeenkomsten maar zijn niet hetzelfde. In een religie staat de relatie tussen God en mens centraal, in een ideologie de relatie van mens tot mens. Niet alle ideeënsystemen zijn even makkelijk in een van beide categorieën in te delen. Het islamitische fundamentalisme - en eigenlijk ieder religieus fundamentalisme - is een religie die ook een politieke ideologie is geworden.

Kerkplein 210 3798 's-Gravenveeren

Einde 13 3798 St. Martensveeren

uw spaarbank bij de hand

'de Swaen'

een ideale ontmoetingsplaats
in hartje Voerstreek

Niet alleen de dorst word er gelest maar ook de honger gestild. De kleine versnaperingen en streekgerechten hebben nog niemand teleurgesteld. Bovendien kan men er kiezen uit een gevarieerd assortiment trappisten, streekbieren en landwijnen. En mocht men nadien de weg naar huis niet meer vinden, dan kan men nog altijd voor een prikje een kamer huren met ontbijt aan bed. Studiegroepen, jeugdgroeperingen en gezelschappen kunnen gebruik maken van een ruime bivaakplaats. Voor groepen organiseert De Swaen maaltijden, koffietafels, barbecues en feesten. Tijdens de week kunnen verenigingen van de accommodatie gebruik maken. De herberg is het gehele jaar geopend vanaf 10.00 uur. Maandag rustdag.

Herberg "De Swaen", Kinkenberg 188
3798 's-Gravenveeren, tel. 041/81.13.67.
18de eeuwse gelagkamer
(groepen vooraf reserveren)

